

ENDO GÁM ÉS EXOGÁM TÍPUSÚ HÁZASSÁGOK OROSZFALUBAN A SZÁZADFORDULÓN

BEVEZETŐ

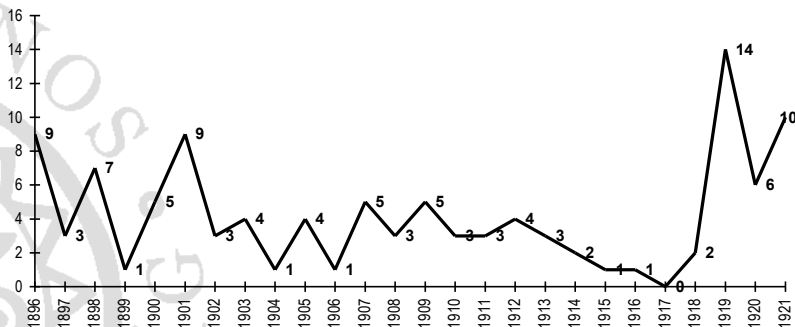
Oroszfa lu a Felső-háromszéki medence központjában fekszik, Kézdivásárhelytől 1,5 km-re. Egykor önálló településként tartották számon, azonban 1950-ben a közel eső városhoz csatolták. Ma már hivatalosan nem létezik de a környékbeli lakosság, sőt még a közigazgatási szervek is külön településként említik. Ez azzal magyarázható, hogy részben még mindig elkülönül a várostól.

Az Oroszfa lu megnevezés arra enged következtetni, hogy a település első lakói szlávok lehettek. Kállay szerint besenyő telep volt,¹ Orbán Balázs viszont orosz vagy rác településnek vélte.² Bogáts Dénes megállapítása szerint, a Székelyföldre beszivárgó szlávok „az üres helyekre letelepedtek, s idők folyamán a székelyekkel egybeolvadva, velük egy népet alkottak. Emlékük a község- és helynevekben maradt fenn.”³ Nem lehet tudni, hogy az elmagyarosodás mikor következett be, azonban a fellelhető adatok már egyértelműen magyar településként említik. Az 1567-es évi adóösszeíráskor 15 kapuval (porta) jegyezték be⁴ 1910-ben, a népszámlálás alkalmával, Oroszfa lóban 116 lakóházat vettek nyilvántartásba.⁵ A múlt század hatvanas éveitől napjainkig a lakosság száma 350-ről 504-re növekedett.⁶ Oroszfa lu jelenlegi lakói, két román nemzetiségű kivételével, mind magyarok. Amióta nyomon követhető, Oroszfa lu lakosságának többsége római katolikus vallású, kisebb része pedig a református.

A dolgozatban a századforduló évtizedeiben kötött házasságokat elemzem, többnyire az 1896 és 1921 közötti polgári anyakönyvekre támaszkodva. Az anyakönyvi adatokat átnézve, arra figyeltem fel, hogy exogám házasságok esetében általában férfiak települnek be a faluba; nagyon ritka a korai házasságkötés; sok esetben a nők idősebbek a férfiaknál, valamint a lakosság létszámához képest magas a leányanyak száma. Oroszfa lu párválasztási és házassági szokásainak megismeréséhez a felsorolt jelenségek alapos vizsgálása vezethet, azonban minden egyes jelenség külön tanulmányt érdemel. Ebben a dolgozatban az endogámia és exogámia vizsgálására, ezen belül, az exogám házasságok sajátos változatának kimutatására helyezem a hangsúlyt. Figyelmem az írott forrásokban fellelhető oroszfalvi családnévanyag vizsgálására is kiterjed, ugyanis ez ad választ arra, hogy az exogám házasságoknak ez a szokatlan változata milyen régi.

ENDOGRAM ÉS EXOGAM HÁZASSÁGOK

Oroszfaluban 1896 és 1921 között 109 polgári házasságot anyakönyveztek. Az évi házasságkötések száma 1919-ig nem haladta meg a kilencet. Többnyire egy és öt között volt a házasságok száma, csupán három alkalommal jegyezték be ötnél többet, éspedig: 1896-ban kilencet, 1898-ban hetet és 1901-ben ismét kilencet. Az első világháború idején a legalacsonyabb a házasságok száma. 1917-ben senki sem kötött házasságot. 1919-ben azonban hirtelen tizennégyre ugrott a számuk. A következő két évben is viszonylag magas a házasságok száma: 1920-ban hatan, 1921-ben pedig tízen kötöttek házasságot. Az anyakönyvi bejegyzések szerint egy 1902-ben kötött házasság 1907-ben felbontatott. Több válást nem jegyezték be, azonban az 1910-es népszámláláskor Oroszfaluban három törvényesen elvált személy élt.⁷

1. ábra. A házasságok száma 1896-1921 között.

A házassági adatokat átvizsgálva kiderül, hogy nem elegendő csak endogám és exogám típusú házasságokról beszélni, ugyanis előfordulnak olyan házasságok is, melyek eltérnek a fenti két nagy kategóriától. Ilyenek például a betelepült személyek közötti házasságok. Külön kategóriát alkotnak, de a maguk módján ezek is endogám és exogám házasságokra oszthatók. Mindhárom kategória felekezeti endogám és exogám szempontból is megvizsgálható, azonban a dolgozatban erre különösebben nem térek ki, mert ehhez már az anyakönyvi vizsgálatokat terepkutatással kellett volna kiegészítenem. Terepkutatást adatközlők hiányában nem végezhettem, ugyanis ma már senki nem él azok közül akik ebben a periódusban kötötték a házasságot.

Az 1896 és 1921 közötti házasságokat, a könnyebb áttekintés végett, egy táblázat által próbálok megvilágítani (ábra). A kimutatásokban segítségemre volt az, hogy az anyakönyvi adatok összesítése és feldolgozása személyi számítógéppel történt. A 109 házasság közül 37 endogám (END), 64 exogám (EX) típusú, míg 8 a betelepült családok kategóriájába tartozik.⁸

Év	Házasságok száma	END	EX		BETELEPÜLT EX			Felekezeti és nemzetiségi vegyes házasságok		
			N	F	END*	F*	N*	FVH	NVH	F/N
1896	9	3	5	1	-	-	-	3	-	-
1897	3	1	2	-	-	-	-	1	-	-
1898	7	2	3	2	-	-	-	1	-	-
1899	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-
1900	5	2	2	1	-	-	-	-	-	-
1901	9	-	6	1	1	-	1	3	-	-
1902	3	2	1	-	-	-	-	1	-	-
1903	4	1	3	-	-	-	-	1	-	-
1904	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-
1905	4	1	-	1	1	-	1	2	-	-
1906	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
1907	5	-	5	-	-	-	-	-	-	-
1908	3	-	1	-	-	-	2	-	-	-
1909	5	2	3	-	-	-	-	-	-	-
1910	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
1911	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-
1912	4	1	2	1	-	-	-	-	-	-
1913	3	-	3	-	-	-	-	2	-	-
1914	2	-	1	1	-	-	-	1	-	-
1915	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
1916	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
1917	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1918	2	2	-	-	-	-	-	1	-	-
1919	14	8	5	1	-	-	-	2	1	-
1920	6	2	2	1	-	-	1	1	-	2
1921	10	5	4	-	1	-	-	1	-	-
Össz	109	37	54	10	3	0	5	22	1	2

1. táblázat. Endogám, exogám és más típusú házasságok Oroszfaluban 1896-1921 között.

END endogám házasság

EX N exogám házasság; a nő oroszfalvi

EX F exogám házasság; a férfi oroszfalvi

END* betelepült endogám házasság; a házastársak nem Oroszfaluban születtek de a faluban laknak

EX F* betelepült exogám házasság; a férfi oroszfaluban lakik de nem ott született

- EX N*** betelepült exogám házasság; a nő oroszfaluban lakik de nem ott született
FVH felekezetiileg vegyes házasság
NVH nemzetileg vegyes házasság

Az endogám házasságokra kisebb hangsúlyt fektetek, mert ebben az esetben a házasulandók oroszfalvi születésűek voltak és házasságkötés után többnyire a faluban maradtak. A vizsgált idő alatt ezek közül csupán négy család hagyta el Oroszfalut, egy alkalommal (1903) pedig a házasulandók már házasságkötéskor Kézdivásárhelyen laktak.

A táblázatból látható, hogy a házasságok majdnem kétharmada exogám típusú. A 64 házasságot két csoportra osztottam. Az első csoportba azokat soroltam, ahol az oroszfalvi születésű nő olyan férfival lép házasságra aki nem Oroszfaluban született és a házasságkötéskor máshol lakott. Ezt a csoportot EXN-vel jelöltem. A vizsgált időszakban kötött házasságoknak a fele ebbe a csoportba tartozik, vagyis 109 házasságból 54 ilyen jellegű. Ez nem jelenti azt, hogy a férfiak minden esetben vőnek jöttek a faluban, azonban többnyire ez történt. 36 házasság esetében férfi települt be Oroszfaluba, míg 18 alkalommal a nő hagyta el a falut. Az évek során a 36 családból még hét elhagyta Oroszfalut, de időközben közülük egy visszatelepül. Az anyakönyvi adatok szerint 1902-ben olyan exogám (EXN) házasság kötöttet, ahol a nő Oroszfaluban született, de házasságkötéskor már Kézdivásárhelyen élt szülei háztartásában. Megjegyzem, hogy az anyja oroszfalvi, az apja Kézdivásárhelyi születésű volt és korábban Oroszfaluban laktak.

Az EXF-vel azt a csoportot jelöltem, amikor a férfi az oroszfalvi születésű és a nő jött máshonnan. A táblázatból látható, hogy az exogám házasságok alig egynegyedét teszik ki. Az 1910-es statisztikai adatok szerint a férfiak és a nők száma Oroszfaluban majdnem azonos volt,⁹ ami arra enged következtetni, hogy az oroszfalvi férfiak többsége elhagyta a falut vagy nem nősült meg. Az adatok ezen a téren nagyon hiányosak, ezért nehéz nyomon követni őket. A házasságok közül csak azokat vehettem figyelembe, melyeket Kézdivásárhelyen, Szentkatolnán vagy Oroszfaluban anyakönyveztek.¹⁰ Mindössze tíz olyan házasságot anyakönyveztek, ahol a férfi oroszfalvi születésű volt. Hét esetben a házastársak Oroszfaluban települtek le. Csak egy alkalommal fordul elő, hogy oroszfalvi férfi vőnek ment, de mint már említettem ezt tartom általánosnak. Itt is előfordult két olyan házasság, melyben a házasulandó felek nem laktak Oroszfaluban de a férfiak oroszfalvi születésűek voltak. Az egyik házasság esetében a férfi szülei már nem éltek Oroszfaluban.¹¹

A betelepült családokat külön kategóriába soroltam, annak ellenére, hogy a maguk módján ezek is endogám és exogám típusú házasságokra bonthatók. Azokat soroltam a betelepült endogám házasságok közé, ahol a házasulandók Oroszfaluban laktak de egyikük sem oroszfalvi születésű. Ezeket az END*-al jelöltem. 1896–1921 között három END* házasságot találtam. Az esetek többségében a házastársak napszámoként kerültek Oroszfaluba.

Ezek a családok egy kivételével elköltöztek a faluból. A betelepült exogám családokat, mivel születésileg egyik fél sem kötődött a faluhoz, az szerint különítettem el, hogy a házasulandók közül melyik fél lakott Oroszfaluban. EXF*-al jelöltem, ha a férfi és EXN*-al, ha a nő az oroszfalvi. EXF* jellegű házasságot nem találtam és csupán öt házasság sorolható az EXN* típusba. Egy kivételével ezek a családok metelepedtek Oroszfaluban.

Az előbbi három kategórián kívül, a felekezeti és nemzetiségi szempontból vegyes házasságokat is meg kell említeni. A tárgyalta kategóriák mindegyikében előfordulnak. Terepkutatás hiányában egyelőre nem lehet a felekezeti endogám és exogám házasságokat megvizsgálni, ugyanis az anyakönyvi adatok csak számszerű tájékoztatást nyújtanak. A 109 házasságból 22 felekezeti vegyes házasság, ami azt jelenti, hogy a legtöbb esetben római katolikus köt házasságot reformátussal. Öt eltérő házasságot anyakönyveztek: egy esetben római katolikus és unitárius, egyben római katolikus és ortodox,¹² továbbá két alkalommal római katolikus és görög katolikus, végezetül pedig egy római katolikus és evangélikus felekezeti egyén kötött házasságot. A tárgyalta időszakban három vegyes nemzetiségű házasságot jegyeztek be. Mindhárom alkalommal a nő volt a magyar. Egy esetben lengyel, kettőben pedig román nemzetiségű férfihoz mentek feleségül. A románokkal kötött házasságok felekezeti szempontból is vegyesek voltak. Házasságkötés után nemsokára elköltöztek a faluból.

OROSZFALU CSALÁDNEVEINEK ELEMZÉSE

A századforduló évtizedeiben kötött házasságoknál látható, hogy többnyire férfiak települtek be Oroszfaluba. Ez hosszabb távon családnévátvázshoz vezet, amint az a falubeli családnevek vizsgálásával nyomon követhető.

Oroszfalvi családnevekről korai adatok a Székely oklevéltár nemrég megjelent kötetében fordulnak elő.¹³ Az itt közétett dokumentumok az 1575 és 1627 közötti székely népesség-összeírásokat tartalmazzák. Az Oroszfalui címszavak alatt 16 családnév található. Gyakoriságukat tekintve ezek a következők: Forró (Forro), Kemendi (Kemendj), Magyar (Magiari), Jancsó (Janczio), Barra, Vitályos (Vitalius), Barla, Benedek, Bálint (Balint), Benkő (Benkeö), Antal, Bíró (Biro), Szász (Szaz), Imecs (Jmecz), Olczi (Olczy) és Kis (Kýws).

Az 1768–1782 közötti falujegyzőkönyvekben¹⁴ az előbbi családnevek közül már csak a Barra, a Benkő és a Jancsó nevek ismertek, de századunk első évtizedei után ezek sem fordulnak elő többször. Ugyan itt tudhatjuk meg azt is, hogy a Forró családnak kik voltak az utolsó leszármazottai.¹⁵ Nagy Forró Jánosnak két lánya volt, fiú utód nélkül halt el, így Sára és Zsófia leányait fiúleányokká nyilvánították. Az egyik lányát (futásfalvi) Hamar Ignác vette el, a másikat peddük Fekete István. Az anyakönyvek tanúsága szerint a Hamar családnév nagyon elvétve, csak a múlt században fordul elő.¹⁶ A Fekete csa-

lád a 20. század első feléig nyomon követhető, viszont ma már ilyen nevéek sem élnek Oroszfaluban. A 18. század második felében, a már említett neven kívül, az alábbi családnevek jelennek meg: Benke, Nagy, Barabás, Bertalan (vagy Birtalan), László, Bardócz és Fejér.

Az anyakönyvek szerint, századunk első felében Oroszfalú nagyobb családjai gyakorisági sorrendben¹⁷ a következők voltak: Simon (6,57%), Kovács (6,03%), Rancz (3,49%), Pál¹⁸ (3,36%), Moréh (2,55%), Benke (2,55%), Bartos (2,41%), Molnár (1,61%), Demeter (1,34%), Bertalan (1,34%), Nagy (1,34%), Mike (1,07%), Imecs (1,07%), Fekete (1,07%), Veres (1,07%), Béres (0,94%), Deme¹⁹ (0,94%), Sándor (0,94%), Pető (0,94%), Karácsony (0,80%), Pászka (0,80%), Ambrus (0,80%), Babos (0,80%), Szabó (0,80%), Varga (0,80%), Zölde (0,80%), Balázska (0,67%), Erős (0,67%), Bán (0,67%). A felsorolást lehetne még folytatni, én azonban csak azokat a családneveket vettem figyelembe, ahol a családok száma meghaladta az ötöt. A felsorolt családnevek százalékban kifejezve Oroszfalú 47,30%-át tették ki.

A 18. század végén előforduló családnevek is megtalálhatóak Oroszfaluban a múlt század végén és századunk első felében, de amint kiténik közülük, csupán a Benke, a Nagy, a Bertalan és a Fekete családnevek fordulnak elő 1%-on felül. A többi (Barra, Benkő, Jancsó, Barabás, László, Bardócz és Fejér) nem haladja meg a 0,40%-ot. Napjainkban a Benke és Nagy családnév kivételével a többi eltűnt a faluból.

Nemcsak a 18. századi családnevek, hanem az anyakönyvi vizsgálatok alapján összeírtak is mutatnak változást. A fent említettek közül ma nem találunk Bartos, Molnár, Demeter, Bertalan, Fekete, Veres, Béres, Karácsony, Babos, Szabó, Balázska és Bán családnévet. Továbbá, az itt megjelenő Imecs család nem azonos a 17. század elején előforduló Imecsekkel, mert a múlt század második felében Oroszfaluba települő Imecs András 1863-ban született Csík-Újtusnádon. Ő volt a községi tanító. József fia lépett helyébe és az 1960-as évek végéig tanítószkodott. A családnak egy férfi leszármazottja él még Oroszfaluban, a 65 év körüli Imecs Endre. Az mostani Erős család is nemrég települt be Sárfalváról. Az oroszfalvi Erős családnév megszűnése annak tulajdonítható, hogy többnyire leány utódok születtek, akik nem tudták tovább vinni a nevet. Végül meg kell említenünk a Deme családnévet, mely eddigi ismereteim szerint Oroszfalú legrégebbi cigány családját jelenti. A múlt század 70-es éveitől lehet nyomon követni. Az 1990-es évek elején leégett a házuk, ezért felköltöztek a városba. A faluban élő jelenlegi cigány családot csak oldalsági kapcsolatok fűzik a Deme családhoz.

A családnevek egyértelműen igazolják, hogy Oroszfaluban évszázadokon át dominált az exogámia fordított változata, vagyis többnyire férfiak települtek be a faluba.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az anyakönyvi adatok és a faluban előforduló családnevek egyértelműen igazolják, hogy Oroszfa lu társadalma századokon át a migráció függvényében alakult. A 20. század első felében még egy folytonosan változó közösség lakta a falut. Ezáltal Oroszfa lu lakosságának életmódjában különbségek mutatkoznak más székely falvakhoz viszonyítva. Ilyen többek között az általam vizsgált exogámia is. Szerintem kialakulása elsősorban lokális és gazdasági tényezőknél tulajdonítható.

Oroszfa lu társadalmának kialakulásában fontos szerepet játszott Kézdivásárhely közelsége. A város századokon át szellemi és gazdasági központja volt a térségnek. A 19. század végéig a Székelyföld egyik legjelentősebb városaként tartották számon.²⁰ A kézműves hagyományokkal rendelkező település korán a polgárosulás útjára lépett, ami minden bizonnyal a közelében lévő Oroszfa lu társadalmában is változásokat idézett elő, ugyanis a kézművesség és a kialakuló gyáripar munkalehetőséget biztosított a kevés földel rendelkezők vagy nincstelének számára.

Az elvándorlást elősegíthette a földhiány is, ugyanis 1899-ben Oroszfa lu szántó területe alig volt több volt mint 295 kataszteri hold (kb. 433 ha; 1 hold = 0,68 ha).²¹ Oroszfa lu társadalmi rétegződését vizsgálva kitűnik, hogy nem voltak óriási vagyonbeli különbségek. A törzslakosság nagy része földműveléssel foglalkozott, de a többségük nem rendelkezett saját földterülettel, vagy ha igen, ez olyan kicsi volt, hogy a családot nem lehetett eltartani belőle. A lakosság egy kisebb része kiegészítő foglalkozásként kézműves mesterséget is űzött, a többség azonban napszamos munkával igyekezett kiegészíteni a jövedelmét. A módosabb réteget a kisbirtokosok jelentették de ők is csak a létminimumot biztosító mezőgazdasági területtel rendelkeztek. Az 1910-es népszámláláskor 1 kisbirtokost és 13 kisbirtokos-napszamosot tartottak számon. A kisbirtokos 10–100 kataszteri hold (14–140 ha) szántóterülettel rendelkezett, a többinek 10 kataszteri hold (14 ha) alatt volt a szántójuk.²²

Mivel a megélhetési lehetőségek nem biztosították a férfiak számára az otthonmaradást, ezért máshol próbáltak munkát találni. Valószínűnek tartom azt is, hogy azért kellett elmenniük, mert a falu kínálta munkalehetőségeket származásukon (katona renden való) és társadalmi rangjukon alulinak tartották. Vagyis a faluban elfoglalt helyük nem engedte meg, hogy szolgának, napszamosnak, pásztornak stb. álljanak. Idegenben ez már nem jelenthetett gondot, mert ott nem ismerték őket. A betelepülő férfiak a megüresedett helyeket töltötték ki, meglehet ugyan ebből a meg gondolásból.

Oroszfa lu gazdaságilag hátrányos helyzetére utalhat az is, hogy a házassági korhatár magasabb volt a székelyföldi átlaghoz képest: legények átlag 28–30, a lányok 24–25 évesen kötöttek házasságot. A késői házasságkötésből arra lehet következtetni, hogy szegény paraszti réteg lévén, a házassághoz szükséges egzisztencia megteremtése volt az elsődleges cél.²³

Oroszfalu párválasztási és házassági szokásainak és ezzel együtt a falu társadalmának megismerése érdekében a kutatást szándékomban áll folytatni a házasulandók életkorának, társadalmi állásának és családi állapotának vizsgálásával.

JEGYZETEK

1. Orbán, 1869. 117.
2. U.o. 107.
3. Bogáts, 1926. 52.
4. Orbán, 1869. 117.
5. *Magyar Statisztikai Közlemények* 1912. 390–391.
6. Orbán, 1869. 7.; Berecz 1893. 185.; *Magyar Statisztikai Közlemények* 1912. 390–391.; *Székelyföld írásban és képből* 1941. 309.; Kézdivásárhely Polgármesteri Hivatalának nyilvántartása 1996.
7. *Magyar Statisztikai Közlemények* 1912. 390–391.
8. Az osztályozást megnehezíti az, hogy 1907-től az anyakönyvekben csak a lakhelyet tüntetik fel, a születés helyét nem. A rendelkezésemre álló anyakönyvi adatokból (születés és elhalálozás) igyekeztem ezt a hiányosságot pótolni.
9. *Magyar Statisztikai Közlemények* 1912. 390–391. Férfi 204, nő 224. A gyerekeket és az öregeket is beleszámolták.
10. Oroszfalú közigazgatásilag többnyire Kézdivásárhelyhez (1895–1906; 1950-től napjainkig) és Szentkatolnához (1907–1930; 1941–1944) tartozott, ezért a házasságok nagy részét itt jegyezték be. Én csak ezeket néztem át.
11. Az apa Hamar Bálint, nyugalmazott tanító volt, aki fia házasságkötése idején Kézdivásárhelyen lakott.
12. Bükszádi születésű magyar nő.
13. *Székely oklevéltár* IV. 1998, 54; 457–458; 623–624.
14. Imreh, 1973.
15. Uo. 144–145.
16. Nem találtam kapcsolatot a 18. századi és a 19. századi Hamar család között. Meglehet, hogy az utóbbi később települt be. Hamar Bálint a 19. század vége felé Oroszfaluban tanított de a 20. század első éveiben már Kézdivásárhelyen élt, mint nyugalmazott tanító.
17. A zárójelben feltüntettem a családnevek százalékos arányát a személyi számítógépbe táplált összes családnévhez viszonyítva. Ha az Oroszfalun kívüli családneveket (exogám házasságok esetében a máshonnan jött felek szüleinek családneveit) kihagyhatnánk, a falubeli családnevek nagyobb százalékot adnának, azonban így is jól kitérünk, hogy a századunk első évtizedeiben melyek voltak a falu nagyobb családjai.
18. A Pál (vagy Páll) családnév két nagyobb családot jelentett, melyek között nem volt rokoni kapcsolat.
19. Oroszfalú cigány családja.
20. Orbán, 1869. 102.
21. *Háromszék Vármegye Emlékkönyve* 1899. 210.
22. *Magyar Statisztikai Közlemények* 1913. 778–781.
23. Kapros, 1986. 80.

IRODALOM

BALÁZS Lajos

1994 *Az én első tisztességes napom*. Bukarest. 20–45.

BERECZ Gyula

1893 *Háromszék-Vármegye népoktatási intézeteinek története*. Brassó.

BOGÁTS Dénes

1929 Háromszéki helynevek. In: *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára* (szerk. Csutak Vilmos). Sepsiszentgyörgy. 52–71.

1934 Adatok a régi Háromszék topográfijához helynévkutatók alapján. In: *EME Emlékkönyve* (Szerk. Dr. György Lajos). Kolozsvár. 89–96.

CSÁKY Károly

1992 Ipoly-völgyi adatok a párválasztás szokásaihoz és a lakodalom hiedelmeihez. *Néprajzi látóhatár 3–4*. Miskolc. 44–52.

1994 A házasulók kora, társadalmi állása, családi állapota és vallása. *Ethnographia* 1. Budapest. 89–99.

DÁVID József (Szerk.)

1941 *Székelyföld írásban és képen*. Budapest. 309.

IMREH István

1973 *A rendtartó székely falu*. Bukarest.

KAPROS Márta

1986 *A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén*. Debrecen. 78–101.

Magyar Statisztikai Közlemények

1912 *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. 42., 48. köt. Budapest. 390–391; 778–781.

ORBÁN Balázs

1896 *A Székelyföld leírása*. III. köt. Pest. 7. 107.; 117.

POTSA József (Szerk.)

1899 *Háromszék Vármegye Emlékkönyve*. Sepsiszentgyörgy. 210.

Székely Oklevéltár IV.

1998 *Székely népesség-összeírások 1575–1627*. Kolozsvár. 54, 457–458, 623–624.